JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Haapakoski, Kaisa; Åkerblad, Leena

Title: Kenen ehdoilla ja mille perustalle työelämäkuntoutuksessa rakennetaan toivoa?

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © 2023 Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

Please cite the original version:

Haapakoski, K., & Åkerblad, L. (2023). Kenen ehdoilla ja mille perustalle työelämäkuntoutuksessa rakennetaan toivoa?. Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 31(1), 80-87. https://doi.org/10.30668/janus.115161

Kenen ehdoilla ja mille perustalle työelämäkuntoutuksessa rakennetaan toivoa?

Kaisa Haapakoski: *YTT, yliopistonopettaja, Jyväskylän yliopisto*
Leena Åkerblad: *YTT, tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto*

kaisa.haapakoski@jyu.fi; leena.akerblad@jyu.fi

Janus *vol. 31 (1) 2023, 80–87*

> *Sitä tosi paljon korostettiin nimenomaan että se on meistä itsestä kiinni, vain minä voin siihen vaikuttaa oikeasti. Tavallaan tuli semmoinen olo, että jos minä nyt oikein tästä pinnistän ja ponnistan niin ihan kaikki on tiedätkö heidän mielestään mahdollista, vaikka kuitenkin itse tietää nämä realiteetit että vaikka kuinka tekee niin kaikki asiat nyt ei vaan mene miten haluaa, että se ei vaan ole oikeasti mahdollista. Että semmoinen vähän, minä en nyt ehkä keksi tälle oikeaa sanaa, mutta tuli semmoinen olo että me ollaan siellä siitä syystä että me ei olla vaan yritetty tarpeeksi, että meistä ei nyt vaan oikein ole mihinkään* [naurahtaa].

Sitaatti on haastattelusta, jossa ammatilliseen kuntoutukseen osallistunut henkilö kertoi meille kokemuksistaan kuntoutuksessa. Pyynnöstämme hän pohti, oliko hänen toiveikkuutensa vahvistunut kuntoutuksen kuluessa. Sitaatti kiteyttää problematiikan, johon olemme törmänneet useissa työelämäkuntoutusta koskevissa tutkimuksissamme: Mitä tapahtuu, kun järjestelmän tai ammattilaisten perspektiivi mahdollisuuksiin on erilainen kuin asiakkaan, ja järjestelmän tarjoilema toivo tuntuu olevan vailla pohjaa ja perusteita? Toivo ja toiveikkuus tukevat muutosta ja positiivisia siirtymiä, ja kuntoutuksessa sekä muissa palveluissa voidaan edesauttaa toivon rakentumista. Toivo voi laajentaa tulevaisuushorisonttia ja auttaa näkemään vaikeissakin elämäntilanteissa mielekkäitä toiminnan vaihtoehtoja. Toisaalta toivon voiman korostaminen voi olla paradoksaalista sellaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa, joissa ei ole tarjolla toivoa kestävällä tavalla tukevia, tasa-arvoisia toiminnan mahdollisuuksia.

Tässä puheenvuorossa pohdimme kysymystä toivon perusteista ja toivon realistisuudesta työelämään kytkeytyvässä ammatillisessa kuntoutuksessa. Mietimme, voiko kuntoutusjärjestelmä tuottaa ja tarjoilla kuntoutukseen osallistuneiden näkökulmasta perusteetonta toivoa ja kuinka osallistujien tietämys ja toivon perspektiivit voivat vaikuttaa kuntoutuksen toimivuuteen. Hoito- ja kuntoutuskontekstiin sijoittuvissa tutkimuksissa epärealistinen toivo (*unrealistic hope*) on usein liitetty asiakkaan perusteettomaan toivoon (esim. Larsen ym. 2014). Kuntoutuskontekstissa tämä voisi tarkoittaa sitä, että asiakas toivoo sellaisella tavalla tai sellaista lopputulosta, joka on esimerkiksi järjestelmän tai ammattilaisen näkökulmasta epärealistista. Me olemme kuitenkin tässä tekstissä kiinnostuneita tilanteista, joissa asiakas kokee ammattilaisen tai järjestelmän tarjoileman toivon epärealistiseksi ja sen perustat hatariksi. Näissä tilanteissa asiakkaan tieto haastaa kun-

toutusjärjestelmää ja sen tarjoilemaa toivoa.

Ajattelemme, että tulevaisuutta koskevan toiveikkuuden tukeminen on tärkeää sekä kuntoutuksessa että laajemmin palvelujärjestelmässä ja yhteiskunnassa. Meidän on kuitenkin oltava tietoisia toivon herättämiseen ja ylläpitämiseen liittyvistä eettisistä riskeistä ja pohdittava keinoja näiden riskien hallitsemiseksi. Tässä puheenvuorossa hyödynnämme Kelan ammatilliseen kuntoutukseen osallistuneiden haastatteluja. Haastattelut sisälsivät kuvauksia siitä, miten kuntoutus oli haastateltavien kohdalla tukenut tai heikentänyt erityisesti omaa työelämätulevaisuutta koskevaa toivoa ja toiveikkuutta[1]. Vaikka esimerkit koskevat ammatillista kuntoutusta, antaa tutkimuskirjallisuus viitteitä siitä, että kysymys toivon perusteista koskettaa myös muita kuntoutuksen sektoreita ja tukijärjestelmää yleisemmin.

Kansainvälisessä keskustelussa viitataan, epärealistisen toivon lisäksi, esimerkiksi jakamattomaan (*unshared*), valheelliseen (*false*) tai perusteettomaan (*unjustified*) toivoon. Termeissä on tietty sisällöllinen sävyero, jota on vaikea tavoittaa suomenkielisillä käännöksillä. Jos epärealistisella toivolla viitataan asiakkaiden perusteettomaan toivoon, sisältää ymmärrystapa käänteisesti ajatuksen jonkinlaisesta oikeasta tavasta toivoa. Ajatus on asiakkaiden autonomian kannalta ongelmallinen. Larsen ym. (2014) kirjoittavatkin jakamattomasta toivosta (*unshared hope*) eli sen tunnistamisesta, että ammattilaisen ja asiakkaan yksilölliset perspektiivit toivoon ja toivottavaan lopputulokseen voivat olla erilaiset. Siten sekä epärealistisen että jakamattoman toivon käsitteillä ollaan viitattu asiakkaiden yksilölliseen toivoon. Järjestelmän tai yhteiskunnan katteettomia lupauksia ja perusteetonta toivoa on tarkasteltu enemmän valheellisen toivon (*false hope)* perspektiivistä ja esimerkiksi julman optimismin käsitteen avulla. Berlantin (2011) mukaan julmaa optimismia (*cruel optimism*) syntyy olosuhteissa, joissa ei ole muuta mahdollisuutta kuin kiinnittyä yksilöllistä vastuuta painottaviin ”hyvän elämän” narratiiveihin – siitä huolimatta, että tämän kaltaiseen elämään ei välttämättä ole tarjolla täysiä edellytyksiä (ks. myös Pettit 2019). Mäkelä ja Brunila (2021) tuovat esiin, että myös erilaisiin tukijärjestelmiin voi liittyä julmaa optimismia. Heidän mukaansa järjestelmät toimivat tällöin sellaisten perinteisten kulttuuristen odotusten varassa, joihin yhteiskunta ei pysty vastaamaan (emt.).

Ammatillisen kuntoutuksen tavoitteena on tukea työssä selviytymistä tai työhön pääsyä, ja kuntoutuksessa keskitytään erityisesti työelämään liittyviin tavoitteisiin. Työelämään osallistuminen saattaa kuitenkin herättää kuntoutuksen asiakkaissa ristiriitaisia tunteita sekä epäröintiä ja epäilyä. Kelan ammatilliseen kuntoutukseen osallistuvilla on erilaisia työkykyä heikentäviä tekijöitä, jotka osaltaan lisäävät epävarmuutta. Moni on voinut olla pitkään työttömänä tai kokenut vaikeuksia selviytyä opinnoista. Näissä olosuhteissa työelämään osallistumisen mahdollisuuksiin ei aina uskota tai luoteta, vaikka työllistymistä usein toivotaan. (ks. Haapakoski ym. 2020.) Työelämään suuntaavan kuntoutuksen prosesseissa on asiakkaan näkökulmasta harvoin kyse ainoastaan työhön liittyvien taitojen kehittämisestä, vaan myös laajemmista, muihin elä-

mänalueisiin kietoutuvista kysymyksistä (ks. van Hal ym. 2012).

Olennaista on tietynlainen mahdollisuuksien tuntu; millaiset asemat ja näkymät koetaan omalla kohdalla mahdollisiksi ja millä ehdoilla. Esimerkiksi sairauksiin liittyvä ennakoimattomuus, voinnin aaltoilu tai aiempi työssä uupuminen voivat herättää epäilyn siitä, että työelämään osallistuminen tarkoittaa samalla luopumista jostain muusta itselle tärkeästä, kuten arjen sujuvuudesta tai omasta hyvinvoinnista. Kuntoutukseen osallistuvilla on tietoa omasta kokonaistilanteestaan, eikä tämä tieto aina tee tulevaisuuden hahmottamisesta helppoa – työelämään liittyvä tulevaisuus voi samaan aikaan sekä pelottaa että kiinnostaa. Eräs haastateltavamme oli halukas osallistumaan työelämään tulevaisuudessa. Kysyimme, miltä hänestä tuntuu ajatella tätä tulevaisuutta. Haastateltava vastasi kuvailemalla tunteiden ambivalenssia ja aaltoilua:

> *Se aiheuttaa tosi paljon innostusta kun saa miettiä että mitä itse haluaisi ja mikä olisi se oma unelma, niin se kyllä aiheuttaa just innostusta ja sellaista että no minä nyt rupean tässä tekemään tuota asiaa jo ihan heti koska tämä on niin hyvä idea, että kyllä siitä ilahtuu ja innostuu tosi paljon. Mutta sitten taas jos ajatellaan sellaista yleistä, että yleisesti ottaen työelämää tai jotenkin sitä, niin sitten siitä tulee vähän sellainen kauhistunut olo. Tai semmoinen että en minä pysty tuohon, ja että se on liian rankkaa.*

Mahdollisuuksien tuntuun vaikuttavat myös työmarkkinoiden rakenteet ja niiden muutokset, työelämän kehityskulut sekä työhön ja työelämään liittyvät normit ja puhetavat. Ammatillisen kuntoutuksen asiakkaat ovat tietoisia esimerkiksi työn lisääntyvistä tehokkuusvaatimuksista ja kilpailusta työmarkkinoilla, työnantajien asenteista osatyökykyisiä kohtaan sekä kokopäiväisen palkkatyön normista. He reflektoivat omaa asemaansa ja mahdollisuuksiaan tätä kehystä vasten. Jos kuntoutuksessa kielletään rakenteellisten ehtojen olemassaolo ja asiakkaalle tarjoillaan ainoastaan yksilöllisen ponnistelun narratiivia – kuten tämän tekstin aloittavassa sitaatissa – käännetään asiakas ikään kuin itseään vastaan tai vähintään hänet ohitetaan. Alussa siteerattu haastateltava hakeekin sanoja kuvaamaan tunnetta, jonka yksilöllisen "pinnistämisen ja ponnistamisen" korostaminen sai hänessä aikaan:

> *Semmoinen vähän niin kuin, minä en nyt ehkä keksi tälle oikeaa sanaa, mutta semmoinen alentunut olo, huonommuuden tunne, huonompi kuin muut, vähän semmoinen olo sieltä tuli.*

Ammatilliseen kuntoutukseen osallistuvat voivat kokea mahdollisuuksien rajallisuuden ja toiminnan ehtojen äärellä myös voimattomuutta. Tämä voi ilmetä jopa huvittuneisuutena: järjestelmän keinot ja tapa sanoittaa asioita voivat tuntua osallistujien todellisuudesta käsin suorastaan irrationaalisilta. Eräs haastateltava kummasteli meidän tutkimusaihettamme eli toivoa ja toiveikkuutta ammatillisessa kuntoutuksessa. Hän oli vuosien kuluessa osallistunut moniin ammatillisen kuntoutuksen palveluihin ja kuntouttavaan työtoimintaan. Hän oli kokenut palvelut "turhanpäiväisiksi", koska ne eivät olleet johtaneet työllistymiseen, eikä hän sitä enää toivonutkaan:

Eikä se mitään toiveikkuutta minulle tuo. En minä sen onnellisempi ole yhtään, olenko minä vai enkö minä ole tuolla kuntouttavassa työtoiminnassa. Melkein parempi kun en ole. Samoin kuin nämä työkokeilut, kun eihän ne minua sinne kuitenkaan työllistä.

Kun työllistymisen esteet ovat moninaisia, järjestelmän keinottomuus välittyy asiakkaille. Se voi ilmetä esimerkiksi suunnitelmien ja ratkaisujen puutteena, virheellisiin statuksiin juuttumisena tai työllistämistoimenpiteiden kierteenä.

Tällaisten välitilojen hahmottaminen ei ole tutkimuskentällä uutta. Järjestelmän uskottavuus horjuu välitilojen edessä ja välitilat osoittavat myös järjestelmään liittyvää kaksinaismoraalia sekä ristiriitaa puheiden ja tekojen välillä. Tämä ei vaikuta vain asiakkaisiin; ristiriita voi aiheuttaa myös ammatillista kuormitusta. (Metteri 2004, 110–130; Metteri 2012.) Jos sekä asiakkaat että ammattilaiset tunnistavat toiminnan ehdot ja moninaiset esteet, voivat kuntoutuksen käytännöt muodostaa tietynlaisen performanssin. Jotta työskentely palvelun institutionaalisessa kehyksessä olisi ylipäätään mahdollista, on molempien osapuolten omaksuttava roolinsa. Toiveikkaan ja pystyvän asiakkaan roolista käsin työllistymiseen ja työelämätulevaisuuteen liittyvää epäröintiä, pelkoa tai toivottomuutta voi olla vaikea ilmaista. Ammattilaisen institutionaalinen rooli voi puolestaan tarjota kapean tilan näiden tuntemusten tunnistamiselle sekä sellaiselle työotteelle, jossa hyödynnettäisiin osallistujan tietoa ja purettaisiin esimerkiksi työyhteisöihin ja työorganisaatiohin sekä sosiaaliturvaan liittyviä rakenteellisia esteitä.

Warrenin ja Mandersonin (2008) etnografisessa tutkimuksessa nostettiin esiin saman tyyppistä problematiikkaa lääkinnällisen kuntoutuksen kehyksessä. Tutkimuksessa todettiin, että kuntoutusta määritti toipumisen (*recovery*) ja "normaaliin paluun" diskurssi siitä huolimatta, että täydellinen toipuminen ei ollut käytännössä mahdollista. Syntyi neuvotteluja vaativa paradoksi; ammattilaiset joutuivat noudattamaan toipumisen narratiivia siihen liittyvistä epävarmuuksista huolimatta. (Emt.) Becker ja Kaufman (1995) puolestaan esittävät, että kuntoutuksen käytännöt ja toimintatavat perustuvat tiettyä narratiivia kehystäviin filosofisiin perusolettamuksiin ja kulttuurisiin odotuksiin. Ammattilaiset arvioivat sekä omaa rooliaan että asiakkaiden toimintaa suhteessa tiettyihin kulttuurisiin arvoihin kuten autonomiaan, hallintaan, tuloksellisuuteen ja sinnikkyyteen. Kun kuntoutus ei johda täydelliseen toipumiseen, saattavat asiakkaat syyttää itseään. He joutuvat elämään sekä jäljelle jäävien toimintakyvyn rajoitteiden että niitä koskevan yksilöllisen vastuun kanssa. (Emt.)

Myös ammatillisen kuntoutuksen kontekstissa sinnikkyyttä ja esteiden voittamista korostava narratiivi voi johtaa siihen, että asiakkaan epäröinnin ja epäuskon tuntemukset jäävät yksilölliseksi kokemukseksi ja näin myös yksin käsiteltäviksi. Olemme havainneet, miten meille palveluita arvioiville tutkijoille tämän kaltaisista tuntemuksista on kerrottu, vaikka palveluissa niitä ei olisi ilmaistu. Asiakas voi näyttää myöntyvän kuntoutuksen tavoitteisiin ja suunnitelmiin, vaikka todellisuudessa ne voidaan kokea epärealistisiksi tai jopa pelottaviksi. Jos epäilyjä ei ole ilmaistu tai

ne on ohitettu, asiakas on järjestelmän näkökulmasta sitoutunut yhdessä laadittuihin suunnitelmiin. Vaikenemisesta ja myöntymisestä saatetaan syyttää itseä:

> *Mutta kun noihin ammatillisiin kuntoutuksiinkin menee, niin siinä on semmoinen että kun minäkin olen semmoinen myöntyvä persoona, niin jos huono tuuri käy niin siinä monesti käy sillä tavalla, että kun minulle ehdotetaan jotain niin minä sanon siihen joo vaikken minä siinä kauheasti välittäisikään. Se on enemmän minun omasta persoonasta se että miksi se vaikuttaminen jää monesti. Siitä jää sitten jälkikäteen vähän semmoinen, että olisi nyt voinut taas tästäkin sanoa että ei se nyt niin hyvältä kuulostanut.*

Jos todellista sitoutumista ei ole voinut rakentua, yksittäisen toimenpiteen päättyessä asiakas voi luopua roolistaan ja suunnitelma jää toteutumatta. Tässä vaiheessa henkilö voi olla jo kuntoutusjärjestelmän tai muidenkin tukijärjestelmien tavoittamattomissa. Suunnitelmien toteuttamisesta kieltäytyminen tai toimien keskeyttäminen on joissain tapauksissa tulkittavissa vastarinnaksi. Edellä siteerattu haastateltava jatkaakin puhettaan:

> *Yleensä sitten kun minun se vointi huononee, niin on sitten ne minun vaikutusmahdollisuudet ollakin tekemättä sitä mikä minulle on sanottu.*

Vastarinta voi joissain tapauksissa johtaa omaehtoisten tavoitteiden asettamiseen ja itselle sopivien suunnitelmien tekemiseen. Se voi kuitenkin johtaa myös vetäytymiseen, keinottomuuteen ja muutosenergian hiipumiseen.

Vaikka ammatillisessa kuntoutuksessa olisi onnistuttu vahvistamaan asiakkaan toiveikkuutta, ei sen ylläpitoon ole aina tarjolla tukea. Järjestelmän vastuunottoon liittyvät ongelmat ovat nousseet toistuvasti esiin sekä meidän että muiden tutkimuksissa (ks. esim. Metteri 2012; Wright 2016; Åkerblad ym. 2018; Åkerblad & Haapakoski 2020; Haapakoski ym. 2020). Vastuunoton ongelmat heikentävät kuntoutuspalveluiden vaikuttavuutta ja herättävät eettisiä kysymyksiä. Toivon ja toiveikkuuden tarkastelu tarjoaa oman perspektiivinsä pitkäkestoisen, asiakaslähtöisen tuen tarpeeseen. Eräs haastateltava oli nuori aikuinen, jolla oli taustallaan masennuksen vuoksi keskeytyneitä opintoja. Haastateltavan tavoitteena oli uuden alan opiskelu, mutta jaksaminen epäilytti. Hän oli osallistunut ammatilliseen kuntoutusselvitykseen, jossa oli laadittu opintoihin johtava suunnitelma. Ammattilaisten tuki ja rohkaisu olivat vahvistaneet uskoa omiin kykyihin, ja alussa epävarmalta tuntunut toivo oli vahvistunut. Palvelu päättyi tilanteessa, jossa opiskelupaikkaa ei ollut vielä löytynyt. Mitä tapahtui palvelussa heränneelle toiveikkuudelle? Haastateltava totesi, että palvelu loppui, mutta epävarmuus ei; toiveikkuus oli altis hiipumaan ilman tukea:

> *Että se epävarmuus on pitkälti, mitä minä koin siinä, niin oli just sitä että kun joutui olemaan yksin ja sitten taas ei ollut sitä myönteistä tukea siinä puoleen vuoteen käytännössä. Ja jotenkin se loppui kuin seinään se kuntoutusselvitys -- se oli aika intensiivistä ja sitten se loppui kuin seinään. Ja sitten se minun epävarmuus asioista ei loppunut siihen.*

Haastateltavan tilanne ratkesi positiiviseen suuntaan: hän sai opiskelupaikan ja jaksamista tuettiin pidempikestoisella, valmennustyyppisellä kuntoutuksella. Tässä tapauksessa yksin jäämisen kokemus sijoittui nimenomaan tiettyyn ajanjaksoon palvelun jälkeen. Tämän ajanjakson aikana haastateltava oli kokenut epävarmuutta ja "*aika huonojakin fiiliksiä, että jotenkin tuntui, että olen ihan tyhjän päällä.*" Toiveikkuuden ylläpito edellyttäisi pitkäkestoista tukea ja jatkuvuutta erityisesti silloin, kun ratkaisut tai siirtymät eivät ole suoraviivaisia.

> *Tietysti sitten niille jotka pystyy sen yhden kuntoutuksen jälkeen vaikka palaamaan tai pääsemään työelämään tai koulutukseen, niin ne ei ehkä sitä seurantaa sillä tavalla tarvitsisi. Mutta sitten jos on tämmöinen minun kaltainen pitkäaikaiskuntoutuja niin ehkä sen seurannan pitäisi olla selvästi säännöllistä.*

Ammatillista kuntoutusta koskevat tutkimuksemme ovat kokonaisuudessaan herättäneet meidät pohtimaan, missä määrin työllistymistä tukevissa palveluissa tunnistetaan toiminnan esteisiin liittyvä epäröinti ja millaisia välineitä sen kohtaamiseen ja käsittelemiseen on. Epäröinnin ja epäluottamuksen kokemukset eivät aina välity ammattilaisille, vaan ne voivat ilmetä esimerkiksi paineen alla myöntymisenä tai järjestelmien tutkista katoamisena. Kuntoutukseen osallistuvan voi olla palveluiden kehyksessä vaikeaa sanallistaa kokemusta siitä, että järjestelmän tarjoilema toivo on hänen näkökulmastaan perusteetonta tai vähintään hataraa. Epäröinnin ja toiminnan esteiden tunnistaminen ja tunnustaminen ovat kuitenkin asiakkaiden havaintojen ja kokemusten validointia ja tilan antamista myös keinottomuuden ja toivottomuuden tuntemuksille. Joskus positiivinen muutos saattaisi vaatia käynnistyäkseen juuri tätä.

Toivoa voidaan Larsenin ym. (2014) tapaan hahmottaa ohjauksen kontekstissa myös prosessina, jossa toivon perusteita ja ehtoja lähdetään tutkimaan yhdessä asiakkaan tai palveluun osallistuvan kanssa. Asiakkaan tai ammattilaisen toivoa ei tuomita lähtökohtaisesti epärealistiseksi, vaan pikemmin suuntaudutaan avoimesti tutkimaan, mikä voisi olla pitävää. Yhteisessä prosessissa rakentuva *tarpeeksi* jaettu toivo avaa mahdollisuuksien horisonttia ja kannustaa toimimaan toivottua muutosta kohti. Ammattilaisten ja asiakkaiden toivon ei tarvitse olla samanlaista eikä toivon kulttuurin tai arvoperustojen identtiset. Jaettu toivo (*shared hope*) perustuu ajatukseen siitä, että erilaiset perspektiivit toivoon ja toivottuun lopputulokseen tunnistetaan ja niitä kunnioitetaan (Larsen ym. 2014). Toivon perusta voi vahvistua juuri hyväksymällä erilaisten näkökulmien olemassaolon ja toivon prosessuaalisen luonteen.

Erityisesti työelämään kytkeytyvässä kuntoutuksessa sosiaalisen elämän kompleksisuus ja kuntoutusprosessien sosiaalinen luonne ovat vahvasti läsnä. Työelämäkuntoutuksessa ei ole mahdollista ohittaa laajempaa kontekstia: työmarkkinoita ja työyhteisöjä sekä näihin liittyviä sosiaalisia ja poliittisia tekijöitä. Haluamme painottaa, että vaikka professioiden ja ammattilaisten sekä työyhteisöjen ja työorganisaatioiden optimistiset perspektiivit ovat kuntoutuksessakin tärkeitä, saattaa asiakkaan perspektiivi toivoon tuoda hyödyllisellä tavalla esille ylioptimistisia ja osallistujan tietoa ohittavia utopioita.

Ajattelemme, että osallistujan tietämyksellä ja epävarmallakin toiveikkuudella sekä näiden järjestelmällisellä huomioimisella on kuntoutusprosesseissa olennaista vaikutuspotentiaalia. Toivon perustoja ja perspektiivejä voidaan tutkailla kuntoutuksen ammattilaisten, palveluihin osallistuvien ja työnantajien yhteisissä sosiaalisissa prosesseissa. Frøyland ym. (2019) näkevät, että työelämään tukemisessa ja siihen liittyvässä ammatillisuudessa, kompetenssia tulisi hahmottaa erityisesti inkluusiokompetenssina: millaisin taidoin ja keinoin voidaan edistää inkluusiota työelämässä. Tähän liittyy keskeisesti myös työnantajien ja kuntoutukseen osallistuvien välisen suhteen seuranta. Frøylandin ym. (2019) mukaan työelämäkuntoutuksen seuranta- ja inkluusiokompetenssia tulisi hyödyntää juuri *työnantajan ja työntekijän välisen suhteen tukemisessa*. Tämä edesauttaisi konkreettisten suhteiden luomista ja ylläpitoa sen sijaan, että työelämäkuntoutuksessa painotettaisiin ainoastaan yksilöllistä sinnikkyyttä tai antauduttaisiin keinottomina työmarkkinoiden epätasa-arvoisuuksien edessä. Työelämäkuntoutuksen tehtävänä on pyrkiä edistämään inkluusiota ja tasa-arvoa myös erilaisissa mikropoliittisissa prosesseissa.

Viite

1 Puheenvuoromme pohjautuu Kelan rahoittamaan tutkimukseen, jossa tarkastelimme toivon ja toiveikkuuden rakentumisen ehtoja ammatillisessa kuntoutuksessa (Toivo ja toiveikkuus ammatillisessa kuntoutuksessa, 2021—2022). Tutkimuksessa haastateltiin Kelan ammatilliseen kuntoutukseen vuonna 2021 osallistuneita henkilöitä (17 kpl). Sitaatit ovat anonymisoidusta tutkimusaineistosta. Tutkimus on läpikäynyt Kelan tutkimuseettisen toimikunnan arvioinnin.

Kirjallisuus

Becker, Gay & Kaufman, Sharon (1995) Managing an uncertain illness trajectory in old age: Patients' and physicians' views of stroke. Medical Anthropology Quarterly 9 (2), 165–187. https://doi.org/10.1525/maq.1995.9.2.02a00040

Berlant, Lauren (2011) Cruel optimism. Durham: Duke University Press. https://doi.org/10.1515/9780822394716

Frøyland, Kjetil & Schafft, Angelika & Spjelkavik, Øystein (2019) Tackling increasing marginalization. Can support-side approaches contribute to work inclusion. Teoksessa Helge Hvid & Eivind Falkum (toim.) Work and wellbeing in the Nordic countries. Critical perspectives on the world's best working lives. London: Taylor & Francis, 194–215. https://doi.org/10.4324/9781351169967-14

Haapakoski, Kaisa & Åkerblad, Leena & Tolvanen, Asko & Mäntysaari, Mikko (2020) Kelan työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus. Palvelun toimivuuden edellytykset. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 22. Helsinki: Kela.

Van Hal, Lineke & Meershoek, Agnes & Rijk, Angelique & Nijhuis, Frans (2012) Going beyond vocational rehabilitation as a training of skills: Return-to-work as an identity issue. Disability & Society 27 (1), 81–93. https://doi.org/10.1080/09687599.2012.631799

Larsen, Denise Joy & Stege, Rachel & Edey, Wendy & Ewasiw, Joan (2014) Working with unrealistic or unshared hope in the counseling session. British Journal of Guidance & Counselling 42 (3), 271–283. https://doi.org/10.1080/03069885.2014.895798

Metteri, Anna (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Metteri, Anna (2004) Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys.

Mäkelä, Kalle & Brunila, Kristiina (2021) Nuoret aikuiset ja tukijärjestelmien terapeuttinen valta. Teoksessa Kristiina Brunila, Esko Harni, Antti Saari & Hanna Ylöstalo (toim.) Terapeuttinen valta. On-

nellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa. Tampere: Vastapaino, 151–169.

Pettit, Harry (2019) The cruelty of hope: Emotional cultures of precarity in neoliberal Cairo. Environment and Planning D: Society and Space 37 (4), 722–739. https://doi.org/10.1177/0263775818825264

Warren, Narelle & Manderson, Lenore (2008) Constructing Hope. Dis/continuity and the narrative construction of recovery in the rehabilitation unit. Journal of Contemporary Ethnography 37 (2), 180–201. https://doi.org/10.1177/0891241607312493

Wright, Sharon (2016) Conceptualising the active welfare subject: welfare reform in discourse, policy and lived experience. Policy & Politics 44 (2), 235–252. https://doi.org/10.1332/030557314X13904856745154

Åkerblad, Leena & Haapakoski, Kaisa & Tolvanen, Asko & Mäntysaari, Mikko & Ylistö, Sami & Kannasoja, Sirpa (2018) Henkilökeskeisyyden ehdot. Kelan ammatillisen kuntoutusselvityksen arviointi. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 154. Helsinki: Kela.

Åkerblad, Leena & Haapakoski, Kaisa (2020) Hauras jaettu toimijuus ammatillisessa kuntoutuksessa. Janus 28 (3), 220–236. https://doi.org/10.30668/janus.83335